

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРА У ЛАТИНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Лазер-Паньків Олеся Василівна

кандидат філологічних наук, доцент

Янчук Анастасія Сергіївна

студентка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті представлені результати дослідження латинської фразеології з точки зору гендерної лінгвістики. Зокрема, аналізується гендерна асиметрія у вербалізації різних сфер сімейного життя (стосунків чоловіка та жінки, процесу виховання дітей, критеріїв ідеалу чоловіка та жінки тощо), закарбованих у фразеологічному фонді латинської мови.

Ключові слова: гендерна лінгвістика, фразеологія, маскуліність, фемінність, гендерний стереотип, гендерна асиметрія.

Гендерна лінгвістика посідає вагоме місце у сучасній антропоцентричній мовознавчій парадигмі. Адже саме в ній повною мірою реалізується антропоцентричний підхід до вивчення мови, який полягає у особливій увазі дослідників до різних проявів людської особистості у одиницях мови.

Услід за О. А. Ворониною, під гендером розуміємо складний соціокультурний процес конструювання суспільством різниці між чоловічими та жіночими ролями, ментальними та емоційними характеристиками. Чоловіче та жіноче на онтологічному та гносеологічному рівнях існують як елементи культурно-символічного ряду, при якому маскуліне автоматично маркується як пріоритетне та домінуюче, а фемінне – як другорядне та підпорядковане [Воронина 2001, 13-106].

Як стверджує В. М. Телія, фразеологічні одиниці “...асоціюються з культурно-національними еталонами, стереотипами, міфологемами тощо і у вживанні в мовленні відтворюють характерний для тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти менталітет” [Телія 1996, 20-53]. Тому дослідження латинської фразеології у гендерному аспекті набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє визначити та охарактеризувати особливості світобачення та світосприйняття давніх римлян, їх гендерні установки та стереотипи, а також дати якнайповніше уявлення про наївну картину світу, що відображена та

збережена до нашого часу у цих фразеологічних одиницях. Крім того, у сучасній лінгвістиці відсутні дослідження фразеології з позицій гендерної лінгвістики на матеріалі латинської мови.

Об'єктом дослідження стали латинські фразеологічні одиниці, у яких репрезентуються родинні стосунки, а саме: основні фази існування сім'ї (її зародження та розпад), процес виховання дітей та роль кожного члена сім'ї у суспільстві, стосунки їх між собою, гендерна диференціація у суспільстві, культурний ідеал, критерії відбору партнера для подружнього життя, позитивні та негативні характеристики кожного з членів сім'ї тощо.

Предмет дослідження – особливості об'єктивації гендеру у латинських фразеологічних одиницях.

Матеріалом дослідження були латинські фразеологічні одиниці, у яких вербалізується гендер (51 фразеологічна одиниця), вибрані методом суцільної вибірки з латинських фразеологічних словників [Бабичев 1982, Овруцкий 1969, Осипов 2009, Цимбалюк 1976, Цимбалюк 1990].

Мова, як об'єктивно існуюче суспільне явище, неупереджено відображає “гендерну нерівність”, що формувалась протягом всього часу існування нації [Коваль 2006, 7], про що одним з перших говорив І. О. Бодуен де Куртене: “Це світобачення, що проявляється в мові, розглядаючи чоловічий елемент як первинний, а жіночий – як похідний, суперечить логіці та почуттю справедливості” [цит. за: Коваль 2006, 13]. Наведене висловлення видатного лінгвіста розглядається прихильниками феміністичної лінгвістики як методологічне обґрунтування необхідності пошуку та виправлення “мовних несправедливостей”. Адже, як стверджує А. В. Кириліна, “мова не просто дзеркало гендера, вона допомагає конституювати його, тим самим виступаючи одним зі способів передбачення гендера” [Кириліна 1998, 51-58].

Гендерна диференціація в суспільстві найповніше представлена парою “чоловік-жінка”. Відтак, на основі семантичного та лінгвокультурологічного аналізу ФО, які репрезентують особистісні, соціальні, морально-етичні та інші

характеристики чоловіка або жінки, можна зробити висновки про гендерні установки, закарбовані у наївній картині світу носіїв латинської мови.

Одним з типових полів актуалізації гендерних стосунків є шлюб. Для давніх римлян шлюб – це феномен, створений для вигоди держави, для успішного її функціонування та розвитку. Інститут шлюбу зобов'язаний державі не лише економічно, але й морально: є певні норми, які заохочуються всім суспільством та повинні підтримуватись за допомогою цього інституту.

Вислів *inter virum et uxorem* між чоловіком та дружиною свідчить про те, що сім'я, родина, була цілком самостійною ланкою суспільства, в особисте життя пересічного римлянина держава не втручалась, відтак, у стосунках чоловіка та жінки могли існувати певні таємні сторони, які ніхто не мав права контролювати чи регламентувати. Цей вислів, на нашу думку, є досить зрілим і зовсім не притаманним тому типовому наївному світоглядові, який приписується римлянам. Феномен сім'ї постає перед нами як цілком сучасне явище, з усіма своїми таємницями, внутрішнім розподілом ролей та функцій, проблемами та їх вирішенням.

Інший аспект стосунків чоловіка та дружини (а саме, підкорення своїй дружині, що, здавалося б, зовсім нетипове для тогочасного патріархального ладу) засвідчує ФО *uxori nubere suae* бути дружиною у своїй дружини, який дає нам можливість припускати, що уже в античності існував певний гендерний стереотип “маскулінності” чоловіка, а відхилення від нього не схвалювалося суспільством. Підкорення / другорядність уже в той час мали своє гендерне закріплення за жіночим началом та вважались ганебними, невластивими “маскулінному” чоловікові.

Важливою складовою сім'ї були діти. Наявність та превалювання лексики *pluralia tantum* на їх позначення (*nati, orum pl; proles, is f; liberi, orum pl; parvuli, orum pl*) свідчить про те, що правильною, більш поширеною була наявність більше, ніж однієї дитини. Однак метою шлюбу було не лише народження дітей, але й гідне їх виховання, що ґрунтувалось, у першу чергу, на повазі до старших.

Зв'язок між батьками та дітьми був дуже тісним, а якість виховання дітей слугувала відображенням моралі батьків (*E fructu arbor cognoscitur* Дерево пізнається з плоду; *Radix saepe mala producit pessima mala* Від поганого кореня часто погані яблука).

Чітка гендерна диференціація соціального статусу чоловіка та жінки репрезентується ФО, у яких йдеться про розлучення. Як засвідчують ФО, у такому випадку становище чоловіка та дружини було рівним перед державою (про це свідчить, зокрема, і формула римського права) – *Quod non licet feminis, aequae non licet viris* Що не дозволено жінкам, не дозволено й чоловікам. Вислів, що вимагає дотримання норм справедливості незалежно від статі особи, є важливою характеристикою римської ментальності. Незважаючи на патріархальний лад, вищою за все була справедливість по відношенню до людини.

Латинські ФО репрезентують також певні гендерні стереотипи, які були притаманні римському суспільству. Так, у бідах чоловіка та його дому звинувачувалася жінка, хоча вона була його головною берегинею та творила теплу атмосферу, чого не може зробити сам чоловік. Підтвердженням цього є ФО *Malae uxoris poena nulla acerbior* Немає жодної кари гіршої за погану жінку; *Qui capit uxorem, litem capit atque dolorem* Хто собі жінку придбає, той сварку й горе напитає; *Sunt tria damna domus: imber, mala femina, fumes* Є три нещастя дому: дощ, погана жінка і вогонь.

У ФО жінка характеризується з усіх можливих аспектів, причому досить часто ця характеристика має негативне забарвлення. Усталеною та стереотипною є думка про другорядний статус жінки, невизнання її повноцінною особистістю, уявлення про нижчий розвиток її інтелектуальних здібностей та моральних якостей. У цьому полягає явище так званої гендерної асиметрії, яке свідчить про вищий гендерний статус чоловіка.

Велика кількість ФО має емоційно-оцінний характер, оскільки містить позитивну або негативну характеристику певних особистих якостей жінки, таким чином даючи уявлення про образ ідеальної жінки у римській

етносвідомості. Як засвідчують латинські ФО, найбільш цінною рисою дружини вважалась вірність (що засвідчено ФО *Inter mulieres invenire haud est fidem* Серед жінок важко знайти вірність), високо цінували працелюбність (*Domi mansit (sedet), lamam fecit (ducit)* Вдома сиділа, шерсть пряла), відданість (*Amor perennis castae conjugis manet* Любов відданої дружини залишається вічною). Це фемінні риси, притаманні жінці-ідеалу. Натомість мали негативну конотацію та засуджувалися, однак характеризувались як притаманні всім жінкам у римському суспільстві, такі фемінні риси як лукавство (*Didicere flere feminae in mendacium* Жінки вміють плакати для обману; *Muliebris lacrima condimentum malitiae est* Жіноча сльоза – приправа до лукавства), сварливість (*Qui capit uxorem, litem capit atque dolorem* Хто собі жінку придбає, той сварку й горе напимає), балакучість (*Tres mulieres faciunt nundinas* Три жінки творять базар), мінливість (*Varium et mutabile semper femina* Жінка завжди непостійна і мінлива).

Основною метою життя дружини було створення сімейного затишку та спокою, щоб кожен член родини міг відпочити та знайти розраду (*Ubi deest perlum, non est perfectum gaudium* Де немає перлума (жіночого плаття), там немає справжньої радості).

Очевидною є кількісна перевага (19 фразеологічних одиниць), у яких дається характеристика та окреслюються критерії “відбору” жінки. Натомість, не знайдено жодної ФО, у якій було б репрезентоване ставлення жінки до чоловіка та критерії його відбору. Превалювання ФО, які стосуються дружини-жінки, є яскравим прикладом того, що суспільство було андроцентричним, адже паремії відображають чоловічу картину світу. А життя та діяльність жінки обумовлені релевантністю їх в житті чоловіка. Превалювання в лексико-фразеологічному фонді фемінної лексики може також свідчити про значимість та рольову багатофункціональність жінки (особливо в сімейній сфері).

Отже, як показав семантичний аналіз латинських ФО, римське суспільство мало чітко виражений маскулінний характер. Світобачення давніх римлян ґрунтується на поняттях маскулінного як домінуючого та фемінного як

підпорядкованого, проте можливою, але ганебною, вважалась підпорядкованість чоловіка своїй дружині в межах самої сім'ї. Поняття справедливості та рівності перед законом (зокрема, при розлученні) було надзвичайно важливим для римського світосприйняття.

Література

1. *Бабичев Н. Т.* Словарь латинских крылатых слов : 2500 единиц / Н. Т. Бабичев, Я. М. Боровиковский ; [под ред. Я. М. Боровиковского]. – М. : Русский язык, 1982. – 959 с.
2. *Воронина О. А.* Теоретико-методологические основы гендерных исследований // Теория и методология гендерных исследований : Курс лекций / Ольга Александровна Воронина ; [под общ. ред. О. А. Ворониной]. – М. : МЦГИ – МВШСЭН – МФФ, 2001. – С. 13-106
3. *Коваль В. И.* Язык и текст в аспекте гендерной лингвистики. / В. И. Коваль. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2006. – 220 с.
4. *Кирилина А.В.* Развитие гендерных исследований в лингвистике / Алла Викторовна Кирилина. – М. : Русский язык, 1998. – С. 51-58.
5. *Овруцкий Н. О.* Крылатые латинские выражения в литературе / Николай Осипович Овруцкий. – М. : Просвещение, 1969. – 350 с.
6. *Осипов П. I.* Латинська фразеологія: словник-довідник [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / Петро Іванович Осипов. – К. : Академвидав, 2009. – 344 с.
7. *Телия В. Н.* Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты // Язык. Семиотика. Культура / Вероника Николаевна Телия. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – С. 20-53
8. *Цимбалюк Ю. В.* Крилаті латинські вислови. / Ю. В. Цимбалюк, Г. О. Краковецька. – К. : Вища школа, 1976. – 191 с.
9. *Цимбалюк Ю. В.* Латинські прислів'я та приказки. / Юрій Васильович Цимбалюк. – К. : Вища школа, 1990. – 436 с.

Лазер-Паньків Олесья Васильевна, Янчук Анастасія Сергеевна.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Особенности вербализации гендера в латинской фразеологии.

В статье представлены результаты исследования латинской фразеологии с точки зрения гендерной лингвистики. В частности, анализируется гендерная асимметрия в вербализации различных сфер семейной жизни (отношений мужчины и женщины, процесса воспитания детей, критериев идеала мужчины и женщины), запечатленных во фразеологическом фонде латинского языка.

Ключевые слова: гендерная лингвистика, фразеология, маскулинность, фемининность, гендерный стереотип, гендерная асимметрия.

Lazer-Pan'kiv Olesya Vasylivna, Ianchuk Anastasiia Serhiivna.

Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Peculiarities of gender verbalization in Latin phraseology.

The article presents the results of the research of Latin phraseology from the point of view of gender linguistics. In particular, the gender asymmetry in the verbalization of various spheres of family life (relations of men and women, raising children, the features of ideal men and women), which are represented in the phraseological fund of the Latin language is analyzed.

Key words: gender linguistics, phraseology, masculinity, femininity, gender stereotype, gender asymmetry.